

Εκπαιδευτικό σενάριο με την υποστήριξη ΤΠΕ για τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας στο γυμνάσιο

Αρετή Κεραμίδα¹, Τσιπλακίδης Ιάκωβος²

¹ Σχολική Σύμβουλος ΠΕ06, akaramida@hotmail.com,

² Εκπαιδευτικός ΠΕ06, tsiplakides@hotmail.com

Περίληψη

Η παιδαγωγική αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) αποτελεί μια πρόκληση για την ξενόγλωσση εκπαίδευση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ειδικότερα ως προς τη διδασκαλία και την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, η συμβολή των ΤΠΕ προκύπτει κυρίως από τη δυνατότητα που παρέχουν στον μαθητή να έρθει σε επαφή με την αυθεντική χρήση της γλώσσας. Η παρούσα εισήγηση αποτελείται από δύο αλληλοσυνδεδεμένα τμήματα. Στο πρώτο τμήμα παρουσιάζουμε μια σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη μαθησιακή διαδικασία, και τα οφέλη που μπορεί να επιφέρει, υπό παιδαγωγικές προϋποθέσεις, η παιδαγωγική τους αξιοποίηση. Στο δεύτερο τμήμα επιχειρούμε να συνδέσουμε τη θεωρία με την καθημερινή διδακτική πράξη παρουσιάζοντας ένα εκπαιδευτικό σενάριο με κύριο στόχο τον εμπλουτισμό του σχολικού εγχειριδίου με αυθεντικό υλικό από το διαδίκτυο.

Λέξεις - κλειδιά: ΤΠΕ, διδασκαλία αγγλικής

1. Εισαγωγή

Είναι γενικά αποδεκτό ότι δύο από τις μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί της αγγλικής γλώσσας αποτελούν τα χαμηλά μαθησιακά κίνητρα και η χρήση ενός μοναδικού σχολικού εγχειριδίου, το οποίο συχνά δεν μπορεί να ανταποκρίνεται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και στα κενά όλων των μαθητών κάθε τάξης. Συνακόλουθα, είναι απαραίτητη η «αυτονόμηση» του εκπαιδευτικού, η ανάγκη, δηλαδή, να αντιλαμβάνεται ο εκπαιδευτικός τα ενδιαφέροντα και τις γλωσσικές ανάγκες των μαθητών και να επιχειρεί να τους εμπλέξει στη μαθησιακή διαδικασία μέσα από την αξιοποίηση εναλλακτικού εκπαιδευτικού υλικού και την παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011). Με βάση τα παραπάνω, οι νέες τεχνολογίες μπορούν, υπό παιδαγωγικές προϋποθέσεις, να οδηγήσουν στην «αναβάθμιση της διδακτικής διαδικασίας και στη βελτίωση της ποιότητας της μάθησης» (Μικρόπουλος, 2011:112) και συνακόλουθα να βελτιώσουν το επίπεδο της παρεχόμενης ξενόγλωσσης εκπαίδευσης.

2. Οι ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία

Η ενσωμάτωση των Τ.Π.Ε. στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί ένα ισχυρό μέσο για την υποστήριξη της διδακτικής και της μαθησιακής διαδικασίας (Μικρόπουλος,

Α. Λαδιάς, Α. Μικρόπουλος, Χ. Παναγιωτακόπουλος, Φ. Παρασκευά, Π. Πιντέλας, Π. Πολίτης, Σ. Ρετάλης, Δ. Σάμψων, Ν. Φαχαντίδης, Α. Χαλκίδης (επιμ.), Πρακτικά Εργασιών 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Ένταξη των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία» της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης ΤΠΕ στην Εκπαίδευση (ΕΤΠΕ), Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 10-12 Μαΐου 2013

2006). Η κύρια συνεισφορά των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη και τη διδακτική διαδικασία «προκύπτει άμεσα από τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά και από τους τρόπους καταγραφής, αναπαράστασης και διαχείρισης της παρεχόμενης πληροφορίας» (Αναστασιάδης κ.α., 2011). Η αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στην εκπαίδευση στηρίζεται στις βασικές παιδαγωγικές αρχές οι οποίες έχουν ως στόχο την καταπολέμηση της παθητικότητας και την ενθάρρυνση της ενεργητικής συμμετοχής του μαθητή, και την ανάδειξή του ως ενεργό υποκείμενο, την αξιοποίηση των γνώσεων που φέρνουν στην τάξη οι μαθητές, την εστίαση στο «πώς» μαθαίνουν οι μαθητές, μαζί με το «τι μαθαίνουν», την ανάπτυξη των μεταγνωστικών ικανοτήτων, και την ανάπτυξη των εσωτερικών κινήτρων για μάθηση (Brophy, 2004).

Ειδικότερα, ως προς τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας, οι ΤΠΕ αξιοποιούνται: (α) για την αναζήτηση της γνώσης και της πληροφορίας, όπως για παράδειγμα το διαδίκτυο και οι βάσεις δεδομένων (β) για τον εμπλουτισμό της διδασκαλίας, όπως για παράδειγμα πολυμεσικό υλικό και ο διαδραστικός πίνακας, (γ) για την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ αυτών που εμπλέκονται στη σχολική διαδικασία, όπως για παράδειγμα το email, και (δ) ως μέσο προσωπικής έκφρασης, όπως είναι τα ιστολόγια/blogs.

Στη σχετική βιβλιογραφία αναφέρονται ένα πλήθος από θετικές επενέργειες της παιδαγωγικής αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας. Πρώτον, βοηθούν τον εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει με παιδαγωγικό τρόπο νέα τεχνολογικά εργαλεία σύγχρονης και ασύγχρονης εκπαίδευσης και μέσα στο πλαίσιο της εποικοδομητικής μάθησης να εγκαταλείψει το ρόλο του μεταδότη των γνώσεων και να γίνει διαμεσολαβητής της γνώσης, να παρέχει κίνητρα και να συντονίζει τη μαθησιακή διαδικασία. Τα οφέλη για τους μαθητές περιλαμβάνουν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας τους, την ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης και της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων, καθώς δρουν αυτόνομα και πιο αποτελεσματικά (Βοσνιάδου, 2006:56). Δεύτερον, βοηθούν τους μαθητές να προσεγγίσουν το διδακτικό αντικείμενο με διερευνητικό τρόπο και να αποκτήσουν ενεργό και δυναμικό ρόλο στο πλαίσιο της συνεργατικής μάθησης (Κόμης, 2004). Τρίτον, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές συνδυάζουν υπερμέσα, πολυμέσα και διαδίκτυο και συνακόλουθα ο «συνδυασμός ήχου, εικόνας, video, γραφικών και εικονικών αναπαραστάσεων που προσφέρουν τα πολυμέσα καθιστούν τη μάθηση μια ευχάριστη διαδικασία» (Οικονόμου, 2004:175). Τέταρτον, η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ μπορεί να ενθαρρύνει τη μετάβαση από το «παραδοσιακό» σχολείο, όπου οι γνώσεις παρέχονται σε μια γνωσιοκεντρική και δασκαλοκεντρική βάση, σε ένα νέο περιβάλλον μάθησης όπου οι μαθητές αποκτούν ενεργό και δυναμικό ρόλο, αξιοποιώντας παιδαγωγικά συμπεράσματα που δείχνουν ότι η μάθηση είναι μια κοινωνική διαδικασία και οικοδομείται από τους μαθητές. Τέλος, οι ΤΠΕ ενθαρρύνουν την αυθεντική επικοινωνία όχι μόνο ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές, αλλά και ανάμεσα στους μαθητές, και επιτρέπουν «να λειτουργήσει η ξένη γλώσσα με την αυθεντική της υπόσταση, ως πραγματικό εργαλείο επικοινωνίας» (Παπαθεοδώρου, 2012:153).

3. Η χρήση του διαδικτύου στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας

Στη σχετική βιβλιογραφία είναι γενικά αποδεκτό ότι το διαδίκτυο αποτελεί μια πρόσφορη μέθοδο που μπορεί να αυξήσει την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, με δεδομένο ότι η διδασκαλία και η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη διδασκαλία των άλλων μαθημάτων.

Πρώτον, η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα μαθήματα, δε γίνεται στη μητρική γλώσσα των μαθητών, κάτι το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένο σχολικό άγχος, καθώς οι μαθητές πρέπει να επικοινωνήσουν σε μια γλώσσα στην οποία έχουν περιορισμένη ικανότητα επικοινωνίας (Horwitz, 2001). Επίσης, οι μαθητές της ξένης γλώσσας είναι πολύ πιο πιθανό σε σχέση με τα άλλα μαθήματα να κάνουν λάθη, κάτι το οποίο μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην αυτοπεποίθηση και αυτοαντίληψή τους. Δεύτερον, μέσα στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης της διδασκαλίας, η οποία αποτελεί την κυρίαρχη προσέγγιση στη διδασκαλία της αγγλικής ως ξένης γλώσσας, η ενεργή συμμετοχή των μαθητών είναι πολύ σημαντική. Αν οι μαθητές δεν εμπλακούν σε δραστηριότητες που απαιτούν την «αυθεντική» χρήση της γλώσσας στόχου για να επιτελέσουν μια λειτουργία (π.χ. να ζητήσουν πληροφορίες), δεν θα αποκτήσουν επικοινωνιακή ικανότητα.

Με βάση τα παραπάνω, η αξιοποίηση του διαδικτύου στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας βοηθάει την εκμάθηση του λεξιλογίου, και την εξάσκηση όλων των δεξιοτήτων με φυσικό τρόπο (Gitsaki & Taylor, 1999), ενώ η χρησιμοποίησή του για την υλοποίηση ερευνητικών εργασιών (projects) παρέχει στους μαθητές τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με πολιτιστικά στοιχεία της γλώσσας, και να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους. Ειδικότερα το YouTube αποτελεί ιδανικό εκπαιδευτικό υλικό καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με αυθεντικό γραπτό και προφορικό λόγο στην ξένη γλώσσα, κι έτσι προωθείται η αυθεντική επικοινωνία (Mayora, 2009).

4. Εκπαιδευτικό σενάριο και δραστηριότητες υποστηριζόμενα από ΤΠΕ

Το ακόλουθο εκπαιδευτικό σενάριο αποτελεί μια πρόταση για την αξιοποίηση του διαδικτύου, και πιο συγκεκριμένα του youtube. Η επιλογή έγινε με κριτήριο ότι συχνά τα κείμενα στα σχολικά βιβλία δεν είναι αυθεντικά, αλλά έχουν γραφεί με στόχο την παρουσίαση ενός γραμματικού ή συντακτικού φαινομένου. Οι μαθητές, ωστόσο, χρειάζεται να έχουν επαφή με αυθεντική χρήση της γλώσσας-στόχου, που έχουν έναν πραγματικό επικοινωνιακό στόχο. Πιστεύουμε ότι το διαδίκτυο αποτελεί άριστη πηγή για αυτό, και επιπλέον έχει το πλεονέκτημα ότι αυξάνει τα εσωτερικά κίνητρα των μαθητών για συμμετοχή, με αποτέλεσμα ακόμη και οι πιο αδιάφοροι

μαθητές να δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον. Επισημαίνουμε ωστόσο, ότι είναι απαραίτητη η προσεκτική αξιολόγηση της χρησιμότητας και της αξιοπιστίας των διάφορων ιστότοπων που θα αξιοποιηθούν για την υποστήριξη της διδακτικής και της μαθησιακής διαδικασίας (Pritchard, 2007). Το σχέδιο μαθήματος που παρουσιάζουμε είναι σχεδιασμένο για να υλοποιηθεί σε μια διδακτική ώρα σε μαθητές με επίπεδο επικοινωνιακής επάρκειας A2 (βασική γνώση) - B1 (μέτρια γνώση) σύμφωνα με την 6βαθμη κλίμακα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το βίντεο και οι δραστηριότητες του εκπαιδευτικού σεναρίου έχουν σχεδιαστεί λαμβάνοντας υπόψη τις περιληπτικές περιγραφές των επικοινωνιακών ενεργειών ή δράσεων τις οποίες θα μπορεί να κάνει κάποιος μαθητής ο οποίος θεωρείται επαρκής χρήστης αυτού του επιπέδου, και οι οποίες περιλαμβάνονται στο Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών των Ξένων Γλωσσών. Δίνεται έμφαση στην εργασία σε ομάδες, όπου τα μέλη της κάθε ομάδας συνεργάζονται για την εκτέλεση μιας διδακτικής δραστηριότητας για την καλλιέργεια δεξιοτήτων οι οποίες είναι απαραίτητες για την μελλοντική επαγγελματική εξέλιξη και για την καθημερινή ζωή, όπως για παράδειγμα η χρήση προφορικού και γραπτού λόγου.

Η αξιολόγηση που ακολούθησε τη διδασκαλία του μαθήματος έδειξε ότι η μεγάλη πλειονότητα των μαθητών βρήκε το βίντεο και τις δραστηριότητες ευχάριστες και ενδιαφέρουσες. Συνήθως οι μαθητές δείχνουν ενδιαφέρον όταν χρειάζεται να εργαστούν μόνοι τους αλλά και με τους συμμαθητές τους, και αυτό το μάθημα παρείχε αυτή τη δυνατότητα. Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι κατάφεραν με κάποια προσπάθεια να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των δραστηριοτήτων, ακόμη και ως προς την κατανόηση του προφορικού λόγου, όπου συνήθως έχουν χαμηλότερα επίπεδα αυτοπεποίθησης. Επίσης έδειξαν αυξημένη συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, ενώ ωφελήθηκαν ιδιαίτερα οι μαθητές οι οποίοι συνήθως είναι απρόθυμοι να συμμετέχουν στις δραστηριότητες παραγωγής προφορικού λόγου, κυρίως επειδή ένιωθαν λιγότερο άγχος σχετικά με τα λάθη στη χρήση της αγγλικής γλώσσας.

4.1 Η ταυτότητα του εκπαιδευτικού σεναρίου και των δραστηριοτήτων

Τίτλος εκπαιδευτικού σεναρίου:

Συμπλήρωση του σχολικού εγχειριδίου με βίντεο από το youtube.

Σύνδεση με ενότητα του σχολικού εγχειριδίου:

Αγγλικά Α' γυμνασίου (αρχάριοι), κεφάλαιο 4

Επίπεδο γλωσσομάθειας: A2-B1

Σύνδεση με άλλα μαθήματα (διαθεματικότητα): Τεχνολογία, Πληροφορική

Γενικός σκοπός του εκπαιδευτικού σεναρίου:

- Να εκτεθούν οι μαθητές σε αυθεντικό υλικό και να χρησιμοποιήσουν την αγγλική γλώσσα σε μια αυθεντική επικοινωνιακή κατάσταση, μέσα από

συνεργατικές διαδικασίες και να ευαισθητοποιηθούν ως προς την προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης η ενοποίηση γλωσσικών δεξιοτήτων, όπως η ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης και παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου.

- Να απαντήσουν σε απλά ερωτήματα «σχετικά με το μήνυμα που διατυπώνει ένα βίντεο που παρακολουθούν στο youtube» (Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών των Ξένων Γλωσσών, 2011).

Επιμέρους στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Γενικές γνώσεις, στάσεις, αντιλήψεις, ικανότητες
- Να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργασίας
- Να διαμορφώσουν θετική στάση για την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος.

Γλωσσικοί-επικοινωνιακοί στόχοι

Να μπορούν οι μαθητές να:

- δίνουν συμβουλές (should)
- κατανοούν το νόημα ενός βίντεο
- να παράγουν προφορικό και γραπτό λόγο
- να αναπτύξουν την κριτική και τη δημιουργική τους σκέψη

Δεξιότητες

- Κατανόηση και παραγωγή συνεχούς και συνεκτικού προφορικού λόγου
- Παραγωγή συνεχούς και συνεκτικού γραπτού λόγου.
- Κατανόηση της κεντρικής ιδέας και των επιμέρους νοημάτων

Οργάνωση τάξης: ατομική εργασία, εργασία σε ομάδες.

Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών:

Διαδίκτυο (youtube), projector

Βίντεο από το youtube: <http://www.youtube.com/watch?v=SKvGgb3YcDQ>

Απαιτήσεις σε υλικοτεχνική υποδομή:

Ηλεκτρονικός υπολογιστής, σύνδεση στο διαδίκτυο, projector

4.2 Το σχέδιο μαθήματος

1) Προεργασία (pre-viewing)

Στόχος: (α) η ενεργοποίηση των γνώσεων που ήδη έχουν οι μαθητές σχετικά με το θέμα, (β) η ενίσχυση του ενδιαφέροντος των μαθητών και η δημιουργία προσδοκιών

Δραστηριότητα πρώτη: Καταιγισμός ιδεών.

Ο εκπαιδευτικός εισάγει το θέμα γράφοντας στον πίνακα τον τίτλο του θέματος «Ways to control pollution». Αξιοποιώντας την τεχνική του καταιγισμού ιδεών (brainstorming), ζητάει από τους μαθητές να πουν οποιεσδήποτε λέξεις γνωρίζουν και οι οποίες σχετίζονται με το θέμα.

Δραστηριότητα δεύτερη: Αξιοποίηση των γνώσεων των μαθητών.

Discuss with your partner and write the correct word under each picture (όπως φαίνεται στην εικόνα 1)

Pollution–carton–pamphlet–light–matchstick–lighter– spoon–chopstick–water (verb)

Εικόνα 1: Οι μαθητές γράφουν τη σωστή λέξη για κάθε εικόνα

II) Κατά τη διάρκεια του βίντεο (while-viewing)

Δραστηριότητα πρώτη: Κατανόηση του γενικότερου νοήματος του βίντεο που αφορά σε πλευρές του άμεσου περιβάλλοντος των μαθητών.

Οι μαθητές βλέπουν το βίντεο στο youtube και επιλέγουν τη σωστή απάντηση που σχετίζεται με την κατανόηση του γενικότερου νοήματος και των κύριων σημείων του. Παράλληλα συνάγουν τη στάση του συνομιλητή αξιοποιώντας γλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία, και αναγνωρίζουν τον επικοινωνιακό σκοπό που εξυπηρετεί το βίντεο.

1. The children are talking about how to:

a) reduce traffic accidents

b) reduce pollution

c) help the poor

2. It seems that the boy

a) is interested in reducing pollution

b) uses chopsticks

c) is not interested in reducing pollution

3. Who will find this video interesting?

a) someone who doesn't know a lot about how to protect the environment

b) someone who doesn't care about the environment

c) someone who already knows a lot about how to protect the environment

Δραστηριότητα δεύτερη: Κατανόηση λεπτομερειών (specific information)

Οι μαθητές βλέπουν το βίντεο για δεύτερη φορά. Απαντούν σε απλά ερωτήματα σχετικά με το μήνυμα που διατυπώνει το βίντεο που παρακολουθούν.

1. What does "Reuse" mean?

2. What are matchsticks made of?

3. What does the third "R" mean?

4. Why should we use more lighters?

III) Μετά από το βίντεο (after-viewing)

Δραστηριότητα πρώτη: Παραγωγή προφορικού λόγου (speaking). Οι μαθητές προτείνουν λύσεις στους συνομιλητές τους για κάποιο απλό πρόβλημα, περιγράφουν εμπειρίες και συναισθήματα, και αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη. Οι μαθητές χωρίζονται σε ζευγάρια. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε ζευγάρι το ακόλουθο φύλλο εργασίας.

Φύλλο εργασίας

You have seen the video and you are interested in discussing it. Talk with your fellow students about the following: (a) do you think that the pollution of the environment is a serious problem?, (b) what do you know about pollution in the area where you live?, (c) can you suggest other ways to reduce pollution?, (d) do you think the information given in the video is useful?

Δραστηριότητα δεύτερη: Παραγωγή γραπτού λόγου, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες.

Discuss in groups and write down your thoughts:

a) Do you think we are doing enough to save our planet?

b) Would you like to join an environmental group?

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδης, Π., Μικρόπουλος, Α., Σοφός, Α., & Φραγκάκη, Μ. (2011). Ο Διαδραστικός Πίνακας στη σχολική τάξη μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας: Παιδαγωγικές προσεγγίσεις. *Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία»*, Πάτρα 28-30 Απριλίου 2011.

Βοσνιάδου, Σ. (2006). *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές*. Αθήνα: Gutenberg.

Brophy, J. (2004). *Motivating Students to Learn*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Gitsaki, C., & Taylor, R., P. (1999). Bringing the WWW into the ESL classroom, in Cameron, K. (ed.), *CALL and the Learning Community*. Elm Bank Modern Language Series.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2012). *Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών των Ξένων Γλωσσών (ΕΠΣ-ΞΓ)*. Αθήνα.

Horwitz, E. K. (2001), Language anxiety and achievement. *Annual Review of Applied Linguistics*, 21, 112-126.

Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα. Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.

Mayora, C. A. (2009). Using YouTube to encourage authentic writing in EFL classrooms, *TESL Reporter* 42(1): 1-12.

Μικρόπουλος, Τ.Α. (2006). *Ο υπολογιστής ως γνωστικό εργαλείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μικρόπουλος, Τ.Α. (2011). *Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση*, βασικό επιμορφωτικό υλικό Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης, τόμος Α': γενικό μέρος, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Οικονόμου, Κ. (2004). Τ.Π.Ε. και διδασκαλία ξένων γλωσσών: ιστορική αναδρομή, αναγκαιότητα και προοπτικές, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 9, 172-187.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών-Α' φάση, Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, τόμος Β'*, συντονιστής: Ν. Σηφάκης. Αθήνα.

Παπαθεοδώρου, Ε. (2012). Διδακτική των ξένων γλωσσών και συνεργατική μάθηση υποστηριζόμενη από υπολογιστή, *Πρακτικά 9ου Συνεδρίου ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ, «Η εκπαίδευση στην εποχή των Τ.Π.Ε.»* (σελ. 153-163), Αθήνα 20 & 21 Οκτωβρίου 2012.

Pritchard, A. (2007). *Effective Teaching with Internet Technologies*. London: Sage.